

Sanja Vulić
Zagreb

VRBNIČKA ČAKAVŠTINA KAO JEZIK PREVOĐENJA

Astrid Lindgren: **Emil**, na vrbničku čakavštinu prevela Vlasta Sindik-Pobor, izd. dr. Grgur Pobor, Boden u Švedskoj, 2000.

Nostalgija za domovinom, u hrvatskih iseljenika, rasutih diljem Globusa, često zna rezultirati književnim nadahnućem. Isto se događa i brojnim ljubiteljima rodnoga kraja i govora, koji nisu napustili domovinu, ali su svakodnevnim svjedocima ubrzanog nestajanja svojih mjesnih govora i dijalekata. Obično produktom takvih nadahnuća bivaju različita poetska ostvarenja, rjeđe prozna ili dramska, a još rjeđe prijevodi stranih književnih djela. I u tom slučaju najčešće je riječ o prepjevima stranih pjesnika. Na srednjodalmatinskom su području u tom smislu osobito poznati prepjevi ruskoga pjesnika Sergeja Aleksandroviča Jesenjina, na dva različita bračka čakavska govora, iz pera pjesnika Zlatana Jakšića i Đure Žuljevića. No s vremenom se dogodilo i to da je dječji roman *Emil i Lönneberga*, čiji je autor poznata švedska spisateljica za djecu Astrid Lindgren, sa švedskoga izvornika preveden na vrbničku čakavštinu. Učinila je to liječnica dr. Vlasta Sindik-Pobor koja već tridesetak godina živi u Švedskoj, a po majci je podrijetlom iz Vrbnika na Krku. Poznata u Švedskoj i u domovini po svom hrvatskom domoljublju, željela je u povodu jubilarne 2000. godine, u kojoj je Vrbnik slavio svoju 900-tu obljetnicu pisanih spomenika na hrvatskom jeziku, darovati svojim Vrbničanima, posebice onima najmlađima, knjigu koja će im svojim sadržajem nedvojbeno biti zanimljiva, a koja će ih istodobno podsjetiti “kako se prija ganalo va Vrbniku nad morem”. Razmišljajući o tom u polarnim švedskim noćima, ili kako sama dr. Sindik kaže “va belih noćah”, odlučila se za Astrid Lindgren i *Emila*. Osim što je riječ o knjizi za djecu, izbor baš toga djela bio je uvjetovan i pretpostavkom o sličnosti švedskoga sela, u, prije sto pedeset godina, siromašnoj švedskoj pokrajini Småland

u kojoj se zbiva radnja spomenutoga djela, i Vrbnika u to doba. Tu je sličnost ponajprije pronašla u sličnom teškom načinu života, jer je u oba slučaja riječ o ljudima koji su svoj život provodili “u teškom radu na kamenitom tlu”. Naime, radnja se romana zbiva na području općine Hultsfred u pokrajini Småland u Švedskoj. Naravno, vedrina dječaka Emila omogućuje čitatelju posve drukčiji, veseliji i znatno idiličniji dojam o životu. Izabravši tako, po svom mišljenju najprikladnije švedsko prozno djelo, dr. Sindik ga je prevela na vrbničku čakavštinu kakva joj je ostala u sjećanju iz njezina djetinjstva i rane mladosti. Stoga je tu riječ o govoru okamenjenom otprilike polovicom 20. stoljeća. U strahu da će takav vrbnički govor uskoro izumrijeti, prijevodom *Emila* dr. Sindik ga je željela bar na neki način sačuvati.

Riječ je o govoru koji, prema podjeli Ive Lukežić i Marije Turk (vidi: *Govori otoka Krka*, Crikvenica, 1998.), pripada arhaično-konzervativnom modelu starinačkoga mikrosustava autohtonih krčkih govora. U skladu s očekivanjima, jezične značajke u prijevodu *Emila* sukladne su opisu značajki vrbničkoga govora u spomenutoj knjizi. U opisu toga govornoga tipa, u toj je knjizi naveden samoglasnik *e* za odraz primarnoga i sekundarnoga poluglasa u vrbničkom govoru. Upravo takve potvrde susrećemo i u prijevodu *Emila*, npr. *jeden* (str. 6.), *otec* (str. 15., 36.), *dober* (str. 15.), *miren* (str. 15.), *prišel* (str. 15.), *denes* (str. 25.), *meč* (str. 77.), *kesno* (str. 79.), *truden* (str. 85.). Isto je i kod upitno-odnosne zamjenice *če* (< č̣) (str. 2.), umjesto *ča*, odnosno neodređene zamjenice *čegod* ‘štogod’ (str. 15., 66.) te kod prijedloga *ke* (< ḳ): *Vaje su se paščili va pećnicu ke gospodičnan Anderson* (str. 25.). Navedena rečenična potvrda također pokazuje da u sklopu prijedloga, odnosno prefiksa razvijenog od praslavenskoga prijedloga / prefiksa *ṿḅ*, odraz poluglasa nije *e*. Naime, odraz poluglasa u tom je skupu u različitim pozicijama različit, a potvrde u prijevodu *Emila* u potpunosti su sukladne s onima koje se odnose na vrbnički govor u spomenutoj monografiji o krčkim govorima. Tako je npr. u prijedlogu *va* ‘u’ (str. 2.), odnosno u prilogu *vavik* ‘uvijek’ (str. 7., 13.) i realizaciji *vačgod* ‘u štogod’ (str. 51.), odraz poluglasa vokal *a*, tj. *ṿḅ > va*. U izrazima *vokolo* ‘uokolo’ (str. 7., 13.) i *vokolonaokolo* ‘uokolo naokolo’ (str. 6., 10., 71.) odraz je *ṿḅ > v*. U glagolu *zimat* ‘uzimati’ (str. 3.) prefiks *ṿḅ* reducira se ispred suglasnika. Sukladnost je zamjetljiva i u prilogu *kadi* ‘gdje’ (str. 86.), u kojemu je odraz poluglasa vokal *a*. Istu sukladnost susrećemo i kod odraza jata te kod slogovnoga *r*. Odraz jata je ikavsko-ekavski jer vrbnički govor, poput inih krčkih govora, pripada srednjoločakavskomu dijalektu čakavskoga narječja pa u prijevodu *Emila* susrećemo ikavizme kao npr. *dite* (str. 4.), *dilit* ‘dijeliti’ (str. 4.), te

ekavizme kao npr. *letnje* 'ljetno' (str. 87.), *udelat* 'učiniti' (str. 11.) itd. U spomenutoj je knjizi o krčkim govovima navedeno da se slogovno *r* artikulira s popratnim, tj. svarabaktičkim vokalom *e*. U prijevodu *Emila* susrećemo ga u potvrdama kao što su npr. *skerbet* 'skrbiti, brinuti' (str. 11.), *pervi* (str. 15.), *čern* 'crn' (str. 82.), *černi* (str. 15.), *terbuh* (str. 24.), *peršut* (str. 49.), *kercat* (str. 57.), *vertit* 'vrtjeti' (str. 80.), *berzo* (str. 87.). Za odraz praslavenskoga slogotvornoga *l* navedena je sekvencija *el*. I ta je jezična činjenica potvrđena u prijevodu, npr. *velna* 'vuna' (str. 2.), gl. pridj. *melzla* 'muzla' (str. 6.), *selza* 'suza' (str. 13., 79.), *peln* 'pun' (str. 24., 57.), *pelno* 'puno' (str. 45.), *jabelka* 'jabuka' (str. 33.). Kao najčešći tip depalatalizacije istaknuta je depalatalizacija *lj > j* koju također susrećemo u prijevodu *Emila*, npr. *najboje* (str. 4.), *živjenje* (str. 8.), *nedija* (str. 32.), *judi* (str. 57.). Zabilježena je i tipično čakavska promjena *čk > šk* koja je potvrđena i u prijevodu *Emila*, npr. *maška* (str. 8.). U spomenutoj knjizi *Govori otoka Krka* istaknuto je da se u vrbničkom tipu govora sekvencija *s + poluglas ispred frikativa s, š, z i ž* ostvaruje kao *ze*, a u ostalim pozicijama najčešće kao *z*. U prijevodu *Vlaste Sindik* ima primjera tipa *z materun* (str. 4.), ali uglavnom prevladava prijedlog *ze* u svim pozicijama, npr. *ze celun kućun* (str. 4.), *ze terinun* (str. 16.), *ze kapulun* (str. 33.), *ze svojun sestricun* (str. 35.). U tom je prijevodu zabilježen i glagol *sigrat se* (str. 35.) 'igrat se'. Potvrdu uporabe toga glagola s inicijalnim *s-* nalazimo i u spomenutoj knjizi o krčkim govovima (str. 174.). Zanimljivo je da je ta realizacija inače karakteristična za hrvatske govore u Bačkoj pa se susreće u bunjevačkohrvatskim govovima, također i u djelima Ivana Petreša, bunjevačkohrvatskoga novoštokavskoga pisca iz mađarskoga dijela Bačke, ali i u djelima Miše Jelića, šokačkoga pisca iz mađarskoga dijela Bačke. Ako se vratimo prijevodu *Emila*, među fonološkim se značajkama može još npr. izdvojiti promjena *o > u* u prefiksu glagola *ustat* (str. 53.) u značenju 'ostati' ili pak u talijanizmima, npr. *bukunić* (str. 57.) 'komadić' (prema tal. *boccone* 'komad'), *kuntenta* (str. 58.) 'zadovoljna' (prema tal. *contenta*).

Među karakterističnim morfološkim značajkama prepoznatljivim u prijevodu *Emila* možemo izdvojiti relacijski morfem *-i* u Njd. imenica ženskoga roda tipa *puši* 'puška' (str. 69., 84.). U imenica tipa *selza* 'suza' koje u Njd. imaju relacijski morfem *-a*, u Nmn. relacijski je morfem *-i*, npr. *selzi* 'suze' (str. 13.). Taj relacijski morfem susrećemo i u Gjd., npr. u Njd. *kosidba*, Gjd. *kosidbi: va srid kosidbi* 'usred kosidbe' (str. 64.). Relacijski morfem *-ø* nalazimo u Gmn., npr. *od jabelk* 'od jabuka' (str. 33.). U Dmn. relacijski je morfem *-an*, npr. *ke gospodičnan*. U imenica muškoga roda tipa Njd. *konj*, relacijski morfem u Ljd. jest *-i*, npr. *na*

jednon konji ‘na jednom konju’ (str. 71.), a u Lmn. relacijski je morfem *-ih*, npr. *na konjićih* ‘na konjićima’ (str. 80.). U imenica srednjega roda tipa Njd. *selo*, zabilježen je u Ljd. relacijski morfem *-u*, npr. *va selu* (str. 2.). U imenica ženskoga roda u Ijd. redovito je relacijski morfem *-un*, npr. *z materun* ‘s materom’ (str. 4.), *ze celun kućun* ‘s cijelom kućom’ (str. 4.), *za maškun* ‘za mačkom’ (prema Njd. *maška*) (str. 7.), *ze terinun* ‘sa zdjelom’ (prema Njd. *terina*) (str. 16.), *ze kapulun* ‘s lukom’ (prema Njd. *kapula*) (str. 33.), *ze svojun sestricun* ‘sa svojom sestricom’ (str. 35.). U Imn. imenica ženskoga roda relacijski je morfem uvijek *-ami*, npr. *s pogačicami* (str. 77.). Svi su ti relacijski morfemi u potpunosti u skladu sa sklonidbenim značajkama imenica koje su zabilježene u spomenutoj monografiji o krčkim govorima. Kad je riječ o morfološkim značajkama, može se također spomenuti da se u prijevodu *Emila* glavni brojevi od dva do četiri sklanjaju kao množinski oblici zamjeničko-pridjevne paradigme, npr. *od njih trih* (str. 73.). Valja još izdvojiti neke specifične iterativne oblike nesvršenih neprefigiranih glagola koje je zabilježila Vlasta Sindik, npr. *kantivat* kao iterativ glagola *kantat* ‘pjevati’ (str. 6.), *imivat* kao iterativ glagola *imit* ‘imati’ (str. 11.), *kuhivat* kao iterativ glagola *kuhat* (str. 53.) i dr. Brojevi od 11 do 19 imaju u prijevodu *Emila* tipično čakavski završetak *-najst*, npr. *jedenajst* (str. 88.), *petnajst* (str. 6.).

Među brojnim specifičnim rječotvorbenim realizacijama moguće je npr. izdvojiti imenicu *šparnjak* u značenju ‘štediša’ (str. 22.) kao otprijedjenu izvedenicu sa stranom osnovom i hrvatskim sufiksom *-jāk*. Osobito je zanimljiva imenica *pećnica* u značenju ‘pekara’ (str. 25.) kao izvedenica sufiksom *-nica* od glagola *peć* ‘peći’. Sufiksom *-ija* izvedena je npr. imenica *tatarija* (str. 85.) u značenju ‘razbojstvo, ponašanje poput Tatara’. Imenice koje označuju vrste mesa izvedene su od odnosnih pridjeva sufiksom *-ina*, npr. *teletovina* (str. 33., 55.). U tvorbi uvećanica, koje često imaju i blagu primjesu pejorativnosti, karakteristični su sufiksi *-ičina* i *-ina*, npr. *kravičina* (< *krav+ičina* < *krava*) (str. 36.), *feštičina* (< *fešt+ičina* < *fešta*) (str. 42.), *kokošičina* (< *kokoš+ičina*) (str. 53.), *dičina* (< *dic+ina* < *dica*, uz promjenu *c>č*) (str. 62.), *starčina* (< *starc+ina* < *starac*, g. *strarca*, uz promjenu *c>č*) (str. 72.), *glasina* (< *glas+ina*) (str. 83.) itd.

U prijevodu *Emila* na vrbnički govor susrećemo i brojne lekseme koji su tipični za sjeverozapadnu čakavštinu te koje još uvijek čuvaju i gradišćanski Hrvati, npr. *junak* ‘mladić’ (str. 5., 62.), *popast* ‘zgrabiti, dohvatiti’ (str. 20.), *prešegav* ‘previše, vrlo bistar, pametan’ (str. 11.), *paščit se* ‘žuriti se’ (str. 25., 68.), *jadno* ‘ljutito’ (str. 90.) itd. Zanimljivo je da je prijedložna inačica *brez* (npr. str. 29., 64., 85.) češća od realizacije *prez* (npr. str. 83.). Ipak, posebice su zanimljivi neki primjeri adaptacije

tuđih riječi na temelju pučke etimologije, kao npr. *peteršimun* (prema lat. *petroselinum* u značenju ‘peršin, petrisimul’ (str. 33.) pa čak i pučke adaptacije nekih davno usvojenih riječi kao što je npr. riječ *klobasica*, odn. *kobasica* koja je u prijevodu *Emila* zabilježena u inačici *kurbasičica* ‘kobasičica’ (str. 33.). U tom prijevodu također susrećemo i vrlo zanimljive višečlane izraze kao što je npr. *cukar z vonjićen* u značenju ‘vanilijin šećer’ (str. 33.), a doslovan bi prijevod bio ‘šećer s aromom’, zatim *puši duplica od dvi civi* u značenju ‘dvocijevka’ (str. 69.), *puši unjulica od jedne civi* ‘jednocijevka’ (str. 69.) itd.

Potvrde iz bogate krčke frazeologije također susrećemo u prijevodu Vlaste Sindik. Možemo izdvojiti frazemsku svezu glagola i prijedložnoga izraza *obećat pod spovidno ime* (str. 88.) u značenju ‘čvrsto obećati, zajamčiti, prisegnuti’, ili pak usporedbeni frazem pridjevskoga tipa *bel kako velna* ‘bijel kao vuna, tj. jako svijetao’ (str. 2., 35.), odnosno usporedbeni frazem imeničkoga tipa *lipe vlasi koti od velni* ‘lijepe vlasi kao od vune, tj. kovrčave’ (str. 79.). Usporedbeni frazemi pokazuju i usporednu uporabu inačica *kako* i *koti* u značenju ‘kao’.

Valja još naglasiti da je dr. Vlasta Sindik, unutar svoga čakavskoga prijevoda *Emila*, razvila i stilske nijanse u razlikovanju starijega i novijega načina govora, npr.: “*Nego kako će se znat da jimo juhu?*” *odviščal je Emil, a rekel to je po domaću: “Kako bi ontrat niki ugonil da jimo juhu?” Ma pustimo sedaj na bandu to da je ganal po smolensku* (str. 10.). Tako je govor đvedske pokrajine Småland predstavljen starom vrbničkom čakavštinom pa u tom tekstu *po smolensku* postaje isto što i ‘po vrbničku’.

Naravno, ovo je tek izbor iz riznice jezičnih osobitosti koje sadrži prijevod *Emila*. Zato je za poštovatelje čakavske baštine susret s ovom knjigom svojevrsni doživljaj i blagdan riječi koji čitatelje ne ostavlja ravnodušnima.